

L'EPOPEIA DELS ALMOGÀVERS: ÈPICA CATALANA I ÈPICA CLÀSSICA

PER

AGUSTÍ ALEMANY

Universitat Autònoma de Barcelona

“Aquellos hombres que venían de hollar con planta indiferente los sitios donde un día se alzara Troya, héroes a su vez de una epopeya como la que inmortalizó Homero, iban a despertar con el rumor de sus pisadas y el acento de un lenguaje desconocido los ecos de las Termópilas, los huesos de cuyos defensores debieron estremecerse al sentir que por allí pasaban otros héroes.”

Víctor Balaguer, *Historia de Cataluña*,
Barcelona 1860-1863, vol. III, pàg. 84

Els dies 12 i 26 de febrer i 12 de març de 1883, n'Antoni Rubió i Lluch, el gran introductor a casa nostra dels estudis sobre l'expansió de Catalunya a la Mediterrània oriental, va llegir a la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona una monografia titulada *La expedición y dominación de los catalanes en Oriente juzgadas por los griegos*. El segon capítol d'aquesta monografia estava dedicat a la producció dramàtica en “la lengua inmortal de los Sófocles, Píndaros y Tirteos” d'alguns escriptors grecs contemporanis de l'autor, que prenen com a base argumental per a llurs obres esdeveniments de la dominació catalana a Grècia¹; tanmateix, en Rubió i Lluch no pogué estar-se d'incloure-hi una “ràpida enumeración de las producciones del moderno renacimiento catalán y de la literatura castellana inspiradas en

¹ Sobretot “El darrer comte de Salona” (‘Ο τελευταίος κόμης τῶν Σαλώνων), de Spiridion P. Lambros, i “El senyor de l'Olimp Joan el Català” (‘Ο ἄρχων τοῦ Ὀλύμπου Ἰωάννης ὁ Καταλάνας), de Marino Koutoubali.

este episodio histórico”, on es planyia del fet que aquella “Odisea militar” (en majúscules) gairebé no havia donat lloc a obres literàries de relleu a Catalunya, llevat de dues excepcions, en concret dos poemes èpics: *Lo Roudor de Llobregat*, del seu pare en Joaquim Rubió i Ors, i l’*Orientada*, d’en Francesc-Pelai Briz².

Passem a ampliar una mica aquesta afirmació. Conta en Ramon Muntaner en la seva *Crònica* que en Roger de Flor, cap dels almogàvers catalans arribats a Constantinoble l’any 1303 per a lluitar al servei d’Andronic II Paleòleg, desoïnt els consells dels seus, volgué anar a retre homenatge a Miquel IX, fill de l’emperador, abans de passar de nou a l’Àsia Menor per a combatre contra els turcs: “e con hac ab ell ensems estat sis jorns, al setèn jorn xor Miqueli hac fets venir a Andrinòpol Girgon, cap dels alans, e Melic, cap dels turcoples, així que foren entre tots ben vuit mília homens a cavall. E aquell dia ell convidà lo cèsar e con hagren menjat, aquell Girgon, cap dels alans, entrà en lo palau on estava xor Miqueli ab sa muller e el cèsar, e van treure les espaes e van tot especejar lo cèsar e tots aquells qui ab ell eren; e puis per la ciutat mataren tots quants ab lo cèsar eren venguts, que no n’escaparen mas tres qui se’n muntaren en un campaner”³.

Un d’aquests tres supervivents a la “matança d’Andrinòpol”, com afegeix Muntaner, fou el cavaller Roudor de Llobregat. Prenent com a base aquest personatge, en Joaquim Rubió i Ors va compondre un poema èpic integrat per una introducció, tres cants i una conclusió, amb un total de 153 octaves reials, que va obtenir un premi atorgat per la Reial Acadèmia de Bones Lletres el juliol de l’any 1842, i que va aparèixer publicat com a apèndix a la

² Cf. pàgs. 20-21: “fuerza es confesar que el actual fecundo renacimiento de Cataluña ha tenido en lamentable abandono fuente de inspiración tan abundante como de legítimo orgullo nacional (= la dominació catalana a Grècia). A excepción del primer ensayo serio de poesía épica catalana, y producción primera de nuestra moderna literatura que haya obtenido premio en público certamen (= l’obra del seu pare), y de la última de este género que con el nombre de *Orientada*, tras de cuarenta años de silencio, ha vuelto á recordar los laureles que las barras catalanas alcanzaron en Ultramar (...), nada más se ha escrito en nuestra tierra -como no sea algún que otro romance suelto,- de importancia suficiente que reclame particular mención”.

³ Muntaner, *Crònica* 215. Visions conjuntes de les activitats dels catalans a l’Orient i a Grècia són L. Nicolau d’Oliver, *L’expansió de Catalunya a la Mediterrània Oriental*, Barcelona 1926, pàgs. 49-149, i J. Pascot, *Els almogàvers. L’epopeia medieval dels catalans*, J. Oliver, trad., Barcelona 1972. El mateix Antoni Rubió i Lluch fou l’autor de nombrosos treballs sobre el tema; pot trobar-se’n una bibliografia comentada a K.M. Setton, *Catalan Domination of Athens 1311-88*, Cambridge Mass. 1948, pàgs. 286-291. Sobre l’enfrontament catalans-alans (que, com veurem, és la base argumental dels dos poemes que ens ocupen), tenim una sèrie d’articles en preparació; per ara, *vid.* A. Alemany, “Alans contra catalans a Bizanci (I): l’origen dels alans de Girgon”, *Faventia* 12/13, 1990-1991 (en premsa).

segona edició de *Lo Gayter del Llobregat* a finals del 1858⁴. El poema recull les aventures militars i amoroses d'en Roudor des de l'arribada de l'expedició a terres gregues fins a l'assassinat d'en Roger de Flor i la principalia de l'heroi protagonista: la venjança catalana, però, només és anunciada breument a la conclusió⁵.

L'època immediatament posterior al poema d'en Rubió no sembla haver produït altra cosa que composicions menors sobre el tema que ens ocupa, algunes de les quals ens han pervingut dins de l'àmbit dels Jocs Florals restaurats el 1859. Així, per exemple, aquell any en Damaso Calvet llegia *¡Són ells...!! Desembarch dels Almogavers en Orient*, on les naus catalanes

⁴ El títol complet del poema és *Lo Roudor de Llobregat, ó sia los Catalans en Grecia. Poema Épich en tres cants*. Ocupa les pàgs. 327-387 de *Lo Gayter*, i fou guardonat amb un "primer premio consistente en el título de *Socio Honorario* (de l'Acadèmia de Bones Lletres) i en una flor o violeta de oro prendida de una gorra de terciopelo negro, a la usanza de los antiguos trovadores". Tal premi, que havia estat convocat el 20 de febrer de 1841 per a un poema èpic castellà o català sobre l'expedició a la Mediterrània oriental, fou compartit per Rubió i Ors amb Tomàs Aguiló, qui hi participà amb el seu *Rugero de Flor* (en castellà). *Las Armas de Aragón en Oriente*, del càntabre Calixto Fdez. Campo-reondo, hi obtingué un accésit.

⁵ Vet-ne aquí l'argument:

(I) És de nit a la mar de Màrmora i tothom dorm, llevat d'en Roudor, qui, assegut a la popa de la galera d'en Roger de Flor, toca l'arpa, recordant una grega que ha conegut a la cort d'Andronic, "sa hermosa Elena". De sobte, la veu dalt d'un vaixell proper, a on el seu pare, en Jordi, "capità dels alans, gent bel·licosa", la hi ha portada per tal de defugir "lo risch d'una deshonra que temia". En fer-se de dia, els catalans, junt amb mil homes escollits d'en Jordi, s'apresten a combatre contra els turcs. Arriben a la platja i, un cop desembarcats, es presenta un grec que els esperona a lluitar. En plena nit, sorprenden l'enemic desprevingut i en fan una matança. En Roudor s'enfronta a un campió turc, "que ab deu ell sol guerreja": aquest li mata el cavall, però ell el decapita; tanmateix, quan celebra el seu triomf, és ferit per una fletxa traïdora.

(II) Després de llur victòria, els catalans es retiren a Cízic, on passen l'hivern mentre els turcs fan rapinya a terres gregues. Amb la primavera, en Roger es prepara per a trencar el setge de Filadèlfia. En Roudor, guarit de la ferida gràcies a la seva estimada, es lliura als plaers de l'amor. De sobte, però, senten remor de batalla: alans i catalans lluiten a causa d'una ofensa adreçada a en Roger per un alà. En Roudor salva n'Elena i en Jordi, però el fill d'aquest, junt amb molts dels seus, és mort pels catalans: aleshores, la immensa majoria dels alans abandona l'exèrcit. Malgrat tot, els almogàvers alliberen Filadèlfia. Arriba en Rocafort amb més homes i, després de rebre'l a Èfes, continuen la lluita fins al Taure i Armènia. En Roudor, perduda l'estimada, cerca la mort als camps de batalla.

(III) Els catalans celebren llurs victòries, però grecs i genovesos cavil·len la manera de prescindir-ne, ara que ja han estat foragitats els turcs. En Roudor deserta i marxa a Andrinòpol, on viu n'Elena amb el seu pare. Als dos dies, el seu cavall cau rebentat, però apareix un genet, "un negre infiel", que cavalca emportant-se una donzella contra la seva voluntat: en Roudor el mata, i la noia resulta ser n'Elena, qui havia estat segrestada per un esclau. Un cop retrobats, aprofiten la presència providencial d'un anacoreta per a casar-se, i es separen de nou, acordant mantenir en secret la seva unió. Mentrestant, en Roger ha decidit anar a retre homenatge al fill de l'emperador, i en Roudor s'afegeix a la seva comitiva. La traïció es consuma: els alans maten en Roger i tots els catalans desplaçats a Andrinòpol, llevat d'en Roudor, en de Tous i n'Alquer. N'Elena s'interposa entre en Jordi i el seu estimat, caient travessada pel seu pare. En Roudor es venja fent una carnisseria entre els enemics.

avançaven sota l'empenta de "los ayres...que del inspirat Homero portaren los dolso cants"; el 1860, el mateix Rubió i Ors hi obtenia un guardó amb *Los Catalans en Àfrica*, on les ombres d'en Roger de Flor i un almogàver s'alçaven de llurs tombes i volaven cap a les platges d'Àfrica per tal d'inspirar valor als voluntaris catalans del general Prim a la batalla de Tetuan; i més endavant, el 1867, s'hi atorgava un accèssit a en Ramon Picó i Campamar per *La Mort de Roger de Flor*, on l'autor concedia a l'heroi una mena de venjança poètica, fent que decapités, abans de morir al seu torn, qui havia estat de fet el seu propi assassí, el cap dels alans Gircon.

Tanmateix, cal esperar a l'*Orientada*, poema de gairebé 8.000 versos repartits en tretze cants d'en Francesc-Pelai Briz, publicat a Barcelona a finals de 1881 (tot i que ja n'havien aparegut alguns fragments amb anterioritat)⁶, per a trobar una obra comparable -o superior, almenys en extensió-, a la d'en Rubió i Ors, així com la seva continuació, ja que l'*Orientada* comença allà on s'acabava el *Roudor*, explicant-nos les aventures del jove Corbrau, patge d'en Roger de Flor, escapat miraculosament de la matança d'Andrinòpol i entregat a la tasca de venjar el seu senyor⁷.

⁶ En concret, un a *Les Balades*, Barcelona, 1870, pàgs. 71-74 i un altre el 1878 a *Lo Gay Saber*: cf. M. Jorba i Jorba, "La poesia entre 1859 i 1880", dins M. de Riquer, A. Comas i J. Molas (ed.), *Història de la Literatura Catalana*, Barcelona 1986, VII, pàgs. 153-222 (pàg. 208, nota 25). La dedicatòria de l'autor als seus pares, que encapçala el volum definitiu, està datada a Barcelona, a 6 de juny de 1881.

⁷ Els trets fonamentals de l'argument, molt més complex que el del *Roudor*, són aquests:

(I) És de nit a Andrinòpol, i encara dura la matança. Una ombra s'adreça a la porta d'en "Marbreck lo màgich", un endevinaire jueu: és en Gircó, cap dels alans, qui porta una espasa ensagnada, i vol que en Marbreck li vaticini "lo que serà d'ell". El jueu respon que caurà mort per aquella espasa, que és la d'en Roger de Flor. Quan l'alà marxa, en Marbreck desperta en Corbrau, patge d'en Roger, a qui ha salvat de morir per tal que un dia mati en Gircó, ja que temps abans deshonrà la seva filla. Li dona instruccions i l'acomia.

(II) Aplegats en consell, els cabdills catalans deliberen què cal fer després del desastre. Uns demanen lluita, d'altres prudència. En Corbrau arriba, explica com fou la mort d'en Roger i promet venjar-lo, malgrat les burles d'en Rocafort. Finalment, decideixen enviar a l'emperador uns missatgers, escollits per sorteig, per tal de trencar formalment llurs vincles devers ell.

(III) En Corbrau puja al mont Ròdop i, dins d'una caverna, reb d'Herodias, condemnada per sempre a vagar arreu del món per haver provocat la mort de Sant Joan Baptista, l'espasa d'en Roger, que en Gircó havia amagat a l'indret. Tanmateix, marxa sense escoltar les darreres paraules de la noia: la seva venjança li costarà la felicitat.

(IV) En Corbrau es reuneix amb la seva estimada, l'alana Trena-d'or, mentre aquesta canta cançons d'amor acompanyada per la seva esclava, l'egípcia Aptalanit. Després de l'alegria inicial, però, el noi descobreix un anell d'en Roger entre les joies de la jove. Mentre la interroga sobre l'origen de l'anell sense resposta, una remor envaeix el campament dels alans: els grecs han esquarterat a Rostost els ambaixadors catalans. N'Aptalanit ajuda a fugir en Corbrau.

La influència del poema anterior es deixa veure clarament també en el fet que tant en Roudor com en Corbrau comparteixen les mateixes vicissituds amoroses: tots dos s'enamoren d'una filla d'en Jordi o Gircó, cap dels alans mercenaris de Bizanci i assassí futur o pretèrit d'en Roger de Flor, veient-se abocats així a un amor impossible, ja que el pare de l'estimada esdevindrà un enemic dels catalans i el destinatari de llur venjança. En ambdós casos, l'argument culminarà, accidentalment o no, amb la mort de la noia a mans del

(V) En Rocafort adreça un discurs als homes que revifa llur coratge, de sort que enfonsen les naus per tal de no vacil·lar en llur venjança i marxen a combatre. Descripció detallada dels efectius catalans.

(VI) Un marxant regala a en Corbrau un magnífic escut, donant-se a conèixer tot seguit: és en Marbreck. Ambdós s'adrecen d'amagat al campament alà, i el jueu mostra al noi qui és cadascun dels cabdills enemics. De tornada, troben els almogàvers, preparats per a atacar. Es lliura una batalla, i en Corbrau lluita amb en Mahabout, príncep de Java, a qui en Gircó ha promès la seva filla, que no és altra que na Trena-d'or.

(VII) A la tenda d'en Rocafort, hom festeja la victòria catalana. Un joglar canta el romanç *L'almogàver*. En Corbrau veu que l'esclava Aptalanit forma part del botí d'en Muntaner i la hi demana; un cop se l'ha atorgada, se l'endu i la interroga, assabentant-se aleshores que na Trena-d'or és filla d'en Gircó.

(VIII) La celebració del triomf culmina amb uns jocs, on en Corbrau explica com creu haver mort en Gircó durant la batalla anterior, després d'una llarga persecució, precipitant damunt seu un roc immens quan l'alà fugia d'ell per una collada.

(IX) En Gircó, tanmateix, no és mort, i prepara el contraatac amb el fill de l'emperador i amb en Mahabout, qui sospita que na Trena-d'or s'estima un altre home. L'alà, convençut que el javanès s'erra, la crida, però la noia acaba perdent l'esma i ha de retirar-se. N'Aptalanit, però, que ha tornat amb la seva senyora, l'ajuda a escapar.

(X) Ja és el mes de març. En Rocafort es prepara per a atacar la ciutat de Rodost. En Corbrau, que ix d'una greu malaltia, l'acompanya junt amb en Marbreck, "per esbargir son dol". De sobte, divisen de lluny dues dones que s'atansen: són n'Aptalanit i na Trena-d'or.

(XI) La joia per aquest retrobament és passatgera: de sobte, en Mahabout els talla el pas i repita en Corbrau. Aquest cop, el javanès cau mort per l'heroi, però després d'una brega tan terrible que na Trena-d'or, de l'esglai, ha quedat més morta que viva. Poc després, els catalans prenen Rodost i la saquegen sense pietat, lliurant-la a les flames i delmant-ne la població per tal de venjar la mort de llurs ambaixadors.

(XII) En Corbrau, en marxar a lluitar al costat dels almogàvers, ha deixat sols els seus amics, que són capturats pels alans. N'Aptalanit és condemnada a mort per traïdora i fugitiva, patint el suplici de la resina de l'*upas*, mentre que en Marbreck es veu obligat a tenir cura de na Trena-d'or, que ha empitjorat. De sobte, els catalans irrompen al campament dels alans i té lloc la batalla final. Abans que ningú pugui evitar-ho, però, en Gircó remata la seva filla, ja moribunda, per tal de no veure-la en braços d'en Corbrau: tot seguit, i d'acord amb el vaticini inicial, el cap dels alans cau escapat per l'espasa d'en Roger, que empunya l'heroi, venjador ja no sols del seu senyor, sinó també de la seva estimada.

(XIII) Anys després, en Muntaner, amb dos companys, puja al monestir de Montserrat, i explica el final de les seves aventures a l'orient a un ermità que té l'espasa d'en Roger, el presumpte regal d'un pelegrí. Tanmateix, l'aparició final d'Herodias recordant el seu avís no escoltat, ens confirma que l'ermita no és altre que en Corbrau, qui, aclaparat per la mort de l'estimada, s'ha retirat a la vida contemplativa.

seu propi pare i la consegüent desesperació de l'heroi, que es lliurarà a una vida de combats per acabar tornant a morir a les ribes del Llobregat, en el cas d'en Roudor, o bé cercarà la pau de la seva ànima fent-se ermità a les muntanyes de Montserrat, en el cas d'en Corbrau.

Un cop establerts uns vincles mínims entre ambdós poemes i la dependència parcial del segon respecte del primer, podem recordar breument les motivacions que pogueren influir en llur concepció i elaboració. Segons en Manuel Jorba i Jorba⁸, malgrat les tendències dels tractadistes del segle XIX a considerar el gènere èpic propi dels temps passats i inadequat pels moderns, diversos al·licients estimulaven la creativitat dels autors romàntics en aquest camp literari: a més del desafiament personal que comportava la tasca de forjar una epopeia, hom creia que aquesta era capaç d'immortalitzar tant el seu autor com la literatura nacional que representava, més quan encara no n'hi havia cap de reconeguda, fós antiga, medieval o renaixentista, fins aleshores.

Lo Roudor de Llobregat d'en Joaquim Rubió i Ors obeïa, d'acord amb aquestes directrius, a una clara motivació històrico-patriòtica, alhora que tractava de demostrar la viabilitat de la llengua catalana en el camp de la poesia èpica; de fet, el mateix Rubió i Ors fou un dels més aferrissats defensors de l'ús literari del català des dels principis de la Renaixença.

En cercar els models de l'autor, cal recordar la polèmica romàntica entre l'èpica "primitiva", generada espontàniament en el si del poble i mantinguda per una tradició oral fins a esdevenir un signe d'identitat col·lectiva, i l'èpica "literària", artificial en tant que producte d'un estadi cultural més avançat i vinculada al suport de l'escriptura. D'acord amb aquesta contraposició, resultava més suggerent pels romàntics, en tant que "natural", l'èpica "primitiva", identificada amb la grega, l'índia i les medievals germànica, francesa i castellana, que no pas la "literària", nascuda amb l'epopeia virgílica i que culminava amb Ariosto, Tasso, Camões i Milton.

Tanmateix, en Roudor és un personatge que tan aviat branda l'espasa escapçant enemics com acarona l'arpa cantant a l'estimada, i es troba més a prop dels cavallers-trobadors que no pas dels indòmits guerrers homèrics. D'altra banda, malgrat que les seves aventures tenen lloc, si no a Grècia, en un imperi grec, fet que podria haver determinat l'autor a incloure referents de l'èpica clàssica en el poema, el tractament dels esdeveniments ens suggereix més aviat un episodi de la cavalleria cristiana medieval.

⁸ *Op. cit.*, pàgs. 201-202.

Mereixen esmentar-se, però, dos elements interessants. En primer lloc, la introducció al poema està integrada per una llarga invocació èpica. Tot i que els seus destinataris no són pas els propis de l'èpica greco-llatina, sinó cavallers, patges, paladins, dames i donzelles, així com la Verge, a qui el poeta sol·licita ajut per tal d'arrencar de l'oblit etern els fets de les esquadres cristianes, el recurs no deixa d'ésser significatiu, i anticipa una segona invocació més breu, que comença just abans de la relació de les gestes catalanes a Anatòlia, i fa així:

Trobadors del vell temps, los qui cantareu
Los antichs semi-deus de Grecia i Roma;
Los qui á sa gloria un monument alsareu
Y en lo qual vostre nom, l'harpa y la ploma
Perque fos immortal allí deixareu,
Vostres sons á ma lira y vostre idioma
Inspirau á mon cor, porque sian dignes
Mos cants dels noms qu'he de evocar insignes⁹

En segon lloc, cal remarcar l'ús abundant que Rubió i Ors fa de la comparació homèrica. Vet-ne aquí només alguns exemples representatius del cant primer:

Com un lleó cansat en l'ampla arena
Sobre son llit immens la mar dormia¹⁰

Mes ¡ay! que fou son goig com llamp que brilla,
Y plateja los camps, y prest s'apaga¹¹

Tallan las naus del mar las amplas zonas,
Com caball que al sentir l'esparonada
Talla lo vent com fletxa disparada¹²

⁹ *Roudor* II, 25 (pàg. 359 de la segona edició de *Lo Gayter*).

¹⁰ *Roudor* I, 2 (pàg. 336).

¹¹ *Roudor* I, 10 (pàg. 338).

¹² *Roudor* I, 16 (pàg. 340).

Com torrent que rompuda ja la valla
 Se espargeix per lo pla y los camps anega,
 De las fustas axí la gent devalla
 Ab pavorós rumor, y crits y brega¹³

Com un serpent brillant cubert d'escata
 Que per lo pla's cargola ó se deslliga,
 Ó com riu caudalós qu'en plechs de plata
 S'exten, tallant pel mitg la selva antiga;
 Axí del sol als raigs d'or y escarlata,
 Que ab son ardor aumenta sa fatiga,
 Marxa lo exèrcit, y com riu de flama
 En llarga cinta per lo pla's derrama¹⁴

Llevat d'aquestes dues particularitats, tanmateix, la influència de l'epopeia clàssica es veu limitada només a algun fet puntual, com, per exemple, el nom de l'estimada d'en Roudor, que, malgrat ser una alana, s'anomena Elena, i és tan formosa, que el poeta no gosa descriure'n la bellesa, "pus fora lo intentarho profanarla".

Amb l'*Orientada* d'en Francesc-Pelai Briz, però, succeix absolutament el contrari: les seves considerables dimensions permeten a l'autor d'incloure-hi tan gran quantitat de referents clàssics, que alguns passatges semblen veritables calcs de l'èpica greco-llatina. Vet-ne aquí les evidències.

Si el tema de la *Iliada* és la còlera d'Aquil·les, un dels temes de l'*Orientada* és la ira dels catalans, com es deixa veure ja en la primera estrofa del poema, amb certs ressons virgilians:

Canto uns amors y d'un capdill ilustre
 la mort y la venjansa; las heróicas
 lluytas d'aquells qu'anaren valerosos
 á salvá' un vell imperi y, duts de l'ira,
 altre cop a son fat l'abandonaren
 en cástich just de ingratitude inica¹⁵

¹³ *Roudor* I, 18 (pàg. 341).

¹⁴ *Roudor* I, 25 (pàg. 343).

¹⁵ *Orientada* I, pàg. 7 (per tal com l'obra d'en Briz no ens forneix d'una numeració de les estrofes com la d'en Rubió i Ors, citem només per cant i pàgina).

El consell dels cabdills catalans per tal de decidir què cal fer després de la matança d'Andròpol recorda, amb les seves successives mostres de temeritat, prudència, covardia i valor, la reunió dels aqueus prèvia a la primera batalla de la *Iliada*¹⁶; la veu que hi té més pes és la del mateix Corbrau, qui, com Agamèmnon, ha tingut un somni premonitori la nit anterior¹⁷.

El cant cinquè s'intitula "l'Estol" i, a la manera del catàleg de les naus, ens presenta l'exèrcit català en marxa, disposat per a la venjança, esmentant-ne els caps més destacats, llur armament i llurs forces: en Gilabert d'Alguer amb el almogàvers, en Sanx d'Arós amb els peons, en Rocafort amb els cavallers, en Ferran Ahonés amb els mariners, en Martí de Logrà amb els mandroners i, a la rerassaga, el cronista Muntaner, que conclou el cant explicant al jove Corbrau la història de Paris i Elena¹⁸.

Un paper curiós és el del jueu Marbrek. D'una banda, la seva qualitat d'endevinaire l'apropa a la figura de Calcant, ja que, com aquest, resulta decisiu al principi del poema, en vaticinar a en Gircó, cap dels alans, que caurà mort per l'espasa d'en Roger de Flor (fet que no s'esdevindrà fins al dotzè cant)¹⁹. D'una altra banda, la seva condició de protector del jove Corbrau l'apropa al paper jugat per les divinitats a l'èpica clàssica, fet que no és d'estranyar si tenim present que aquesta és una epopeia cristiana i aquelles n'estan totalment excloses. És així com, seguint els seus consells, Corbrau ha de descendir a una caverna situada al cim del mont Ròdop a recuperar l'esmentada espasa, episodi amb reminiscències dels viatges infernals de l'*Odissea* i l'*Eneida*²⁰.

Aquesta funció de valedor de l'heroi queda ben clara quan, al cant sisè, en Marbrek, disfressat de marxant, regala, tal com Tetis a Aquil·les i Venus a Eneas, un escut a en Corbrau. La decoració d'aquest escut recull, justament, sengles episodis de les gestes d'aquests herois: dividit en dues meitats, l'una representa la mort de Dido, amb les naus d'Eneas perdent-se en l'horitzó; l'altra, Príam demanant a Aquil·les les despulles d'Hèctor; i dessota, en l'espai restant, hom pot veure-hi una ciutat que provoca l'admira-

¹⁶ *Orientada* II, pàgs. 32-51.

¹⁷ *Orientada* I, pàgs. 21-23.

¹⁸ *Orientada* V, pàgs. 101-121.

¹⁹ *Orientada* I, pàgs. 10-17.

²⁰ *Orientada* III, pàgs. 53-71.

ció del jove, però aquí no hi ha cap motiu clàssic: es tracta de Barcelona²¹.

El fet que en Corbrau i en Marbreck s'adrecin al campament alà en plena nit recorda la incursió nocturna de Diomedes i Odisseu en territori troià; però llurs objectius -veure els caps enemics per tal de reconèixer-los l'endemà al camp de batalla- estan potser més a prop de l'escena en la qual Hel-lena identifica els herois grecs per a Príam abans del combat singular entre Paris i Menelau²².

Després de la primera victòria sobre els alans, en Corbrau sol·licita a en Muntaner que li cedeixi l'esclava Aptalanit, que forma part del seu botí. Les seques paraules del jove, per un moment, ens fan témer el pitjor; però la resposta d'en Muntaner està més d'acord amb el seny català que no pas amb el paral·lel homèric de l'escena, tot i que la referència al mateix és explícita:

No renyím per tan poch, per una dona!
 No vull, com altre Agamenó, portarhi
 al sí de nostre estol mala fortuna,
 oh no! Vina, Corbrau: séu ab nosaltres
 y després, jo mateix, sense recansa,
 d'eixa nova Briseis te'n farê d'ona²³

La presència de petits poemes autònoms en llavis d'Aptalanit²⁴ i d'un joglar²⁵, recorden de lluny l'aparició de Femi a l'*Odissea*. També a una influència clàssica poden remuntar-se les competicions organitzades pels catalans després de llur primera victòria (carrera, llençament de barra, foners, carrera de dones amb càntrils d'aigua al cap i la dansa del tità), equiparables als jocs celebrats en honor de Pàtrocle a la *Illiada* i d'Anquises a l'*Eneida* ²⁶.

Tanmateix, totes aquestes evidències no han d'enganyar-nos a l'hora de fer-nos una idea del poema: la matèria amorosa, tal com ja apuntava el primer vers, és primordial, i la resolució del nus argumental li està subordi-

²¹ *Orientada* VI, pàgs. 126-130.

²² *Orientada* VI, pàgs. 131-135.

²³ *Orientada* VII, pàg. 151.

²⁴ *Orientada* IV, pàgs. 83-84.

²⁵ *Orientada* VII, pàgs. 152-160.

²⁶ *Orientada* VIII, pàgs. 169-192.

nada. L'ambient cavalleresc, els elements cristians (tradicions populars incloses, com el personatge d'Herodias) i algunes influències orientals no gaire encertades, com el fet que na Trena-d'Or tingui com a pretendent un príncep de Java, marquen un fort contrast amb aquestes pervivències de l'èpica greco-llatina.

Des d'un punt de vista històric, el *Roudor* s'ajusta més als fets que ens trameten les fonts que no pas l'*Orientada*, que depen de vegades excessivament de les fantasies romàntiques del seu autor²⁷. Tanmateix, les notes que acompanyen cada cant demostren per part d'en Briz la recollida d'una documentació exhaustiva no només procedent de la *Crònica* d'en Muntaner, sinó també d'obres diverses com la *Historia de Catalunya* d'en Víctor Balaguer, la *Historia dels almogavers* de n'Antoni de Bofarull o la *Expedición de catalanes y aragoneses* d'en Moncada. És improbable, però, que cap d'ambdós poetes arribés a consultar les fonts bizantines, especialment Georgios Pachymeres, tot i que aquest esmenta fets cabdals de la trama del *Roudor* omesos per en Muntaner, com, per exemple, la mort a Cízic del fill d'en Jordi o Gir-có a mans dels catalans.

Per a concloure, podem dir que aquestes influències semblen provenir més aviat d'Homer que no pas de Virgili, com ho demostra el fet que tots els referents manlevats es troben presents ja a la *Iliada* i l'*Odissea*; d'altra banda, així ho suggereixen les preferències romàntiques per l'èpica "primitiva" i alguns "idilis" o poemets del mateix Francesc-Pelai Briz (obra pòstuma) d'on, tot i que d'una manera ambigua, la figura de Virgili no en surt gaire ben parada. Vet aquí alguns versos que deixen entreveure les seves opinions al respecte. Una mosca bastant crítica empaita un escriptor, mentre aquest es dedica a cavil·lar, cercant la seva font d'inspiració en el plagi:

Vejam! ... "Homer". No és de moda.

"Tasso". No l'entench del tot.

"Klopstok". Tampoc m'acomoda.

"Virgili". Es en llatínot!²⁸

²⁷ En paraules d'en Rubió i Lluch, *Espedición*, pàg. 21: "sólo es de sentir que su autor inspirado, el *Mestre en gay saber* don Francisco Pelayo Briz, pida por punto general á la leyenda los encantos y recursos que á manos llenas le ofrecía la realidad, más maravillosa aún que su poética y bien conducida trama".

²⁸ Passatge de *La mosca. Idili en vers*, Barcelona 1898.

N'Eugeni i en Polibi, dos joves amb “aficions literàries”, visiten la tomba de Virgili, coronant-se amb brots de llorer i llegint tot seguit davant d'aquella sengles poemes. L'ombra del mantuà, esgarrifada, torna del més enllà i els explica com ha d'ésser l'art d'un poeta en els diferents gèneres:

Si épich, sera l'autor que milló'l guihi
dels poetas lo rey, l'insigne Homero.
(...) Recordauvos d'Homer quan posa en boca
de Príam aquells mots tan senzillissims
y que d'Aquiles van abatre l'ira
millor que parlaments plens d'artifici.

Val a dir que la lliçó no complau els joves, que aleshores es dediquen a malparlar del seu mestre sense embuts:

Y sa Eneida?
¡Quin teixit de ximplesas i deliris!²⁹

Finalment, Virgili, en justa còlera, els treurà les corones que s'havien posat immerescudament.

²⁹ Passatges de *L'Ombra de Virgili. Idili en vers*, Barcelona 1898. L'escena de l'entrevista entre Príam i Aquil·les sembla haver estat una de les predilectes d'en Briz, ja que, com hem vist, també apareix a l'escut d'en Corbrau.